Contribuţii la istoria cărţii religioase

Prof. drd. Nuţiu Florica-Elisabeta
Biblioteca Universităţii de Medicină şi Farmacie - Târgu-Mureş

Naţionalizarea serviciului divin, produsă la sfârşitul secolului al XVII-lea şi în primele decenii ale secolului al XVIII-lea, a atras după sine o intensă activitate de traducere şi de tipărire a cărţilor bisericeşti de slujbă şi, implicit, o difuzare neobişnuită a tipăriturilor munteneşti, în condiţiile în care activitatea tipografiilor din Moldova şi Transilvania devenise cu totul sporadică. Ulterior, prin reluarea activităţii acestora, în jurul anului 1750, tipăriturile munteneşti vor fi luate drept model al cărţilor ieşite de sub teascurile tiparniţelor moldoveneşti şi ardeleneşti.

După cum se ştie, tipografiile funcţionau pe lângă mitropolii, episcopii sau mănăstiri şi se aflau în directa subordine a mitropoliţilor sau a episcopilor.

În Transilvania, abia în 1747 ia fiinţă tipografia din Blaj, unde, mai spre sfârşitul veacului, s-au tipărit şi retipărit numeroase cărţi româneşti. Printre lucrările religioase, de mare importanţă pentru limba română şi literatura religioasă, tipărite la Blaj, se numără ***Arhieraticon*** 1777, tipărit de Grigore Maior şi ***Biblia*** din 1795, tradusă de Samuil Micu, lucrare de mare dificultate tehnică, ce marchează la noi începutul epocii moderne a tiparului românesc.

Opera de căpetenie a şcolii spirituale din sânul Bisericii Române Unite este ***Biblia*** românească, tipărită la Blaj, în 1795, în traducerea originală a lui Samuil Micu.

Tipărirea Bibliei proprii pentru un popor întreg a fost întotdeauna un fapt istoric notoriu, făcând din respectivele centre tipografice nişte mari repere pe harta creştinismului universal. Realizată pe un fond de competenţă teologică, istorică şi filologică nemaiîntâlnite în lumea românească, ***Biblia de la Blaj*** din 1795 a preluat cu respectuoasă fermitate făclia mai vechii Biblii tipărite la Bucureşti, în 1688, purtând-o la un nivel superior spre secolele următoare. Primenită în grai la limita perfecţiunii, după aprecierea exegeţilor, găsind cuvintele cele mai potrivite pentru a face înţeleasă „*cartea trimisă de la Dumnezeu*”, ***Biblia lui Samuil Micu*** a

BDD-A19224 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:54 UTC)

devenit instantaneu Biblia naţională a tuturor românilor, indiferent de confesiune. Prin cele trei reeditări din secolul al XIX-lea (Sankt Petersburg 1819, Buzău 1854-1856 şi Sibiu 1856-1858), ***Biblia de la Blaj*** a dominat graiul biblic românesc în epoca formării culturii şi literaturii noastre clasice, oferind modelul optim de exprimare în limba română.

Reeditarea ***Bibliei de la Blaj***, supranumită şi ***Biblia lui Samuil Micu*** marchează repunerea în circuitul ştiinţific, filologic şi teologic, în acelaşi timp a unui moment de referinţă al culturii scrise din secolul al XVIII-lea, cu un rol deloc neglijabil în procesul de unificare a limbii române literare.

O premieră absolută în cultura română, recenta ediţie a ***Bibliei de la Blaj*** este impresionantă atât prin monumentalitatea ei, cât şi prin complexitatea pe care i-o conferă unele studii incluse în volum, alături de aparatul critic. Tipărirea propriu-zisă s-a realizat la Editura „Vaticana" din Roma. Biblia a fost scoasă într-un tiraj de 2000 de exemplare. Are 2630 de pagini şi cântăreşte 7,5 kg. Tipărirea ei a fost susţinută financiar din fondurile Papei Ioan Paul al II-lea. La această lucrare au colaborat specialişti de la Institutul de Istorie „George Barit" şi de la Institutul de Lingvistică şi Teorie Literară „Sextil Puşcariu", având girul Academiei Române. Cartea se deschide cu o dedicaţie în limba latină pentru Papa Ioan Paul al II-lea, se continuă cu o precuvântare semnată de Înalt Preasfinţia Sa, Lucian Mureşan, Mitropolitul Bisericii Unite cu Roma, şi un eseu semnat de acad. Camil Mureşanu, intitulat ***Cartea Cărţilor.***

De asemenea, noua ediţie are un bogat aparat critic: „un indice" de concordanţă a numelor proprii, premieră absolută în cultura română, indice realizat de colega noastră, Sidonia Puiu, un glosar amplu, realizat de Elena Comşulea, Valentina Şerban şi Sabina Teiuş. Urmează studiul istoric, semnat de dl. Ioan Chindriş, coordonatorul acestei lucrări, studiul filologic ***Un monument de limbă literară***, semnat de Eugen Pavel. La transcrierea textului au colaborat: Elena Ardeleanu, I. Chindriş, N. Edroiu, Elena Mihu, Florica Nuţiu, Dora Pavel, Eugen Pavel, Şerban şi Veronica Turcuş.

Dacă ne reamintim că, traducerea lui Samuil Micu se datora îndemnului lui Ignatie Darabant, ajuns episcop de Oradea, încercăm să regăsim, în mod simbolic, ecourile unui mesaj peste timp, pe care un prelat din aceeaşi dieceză, episcopul Virgil Bercea, îl va duce la îndeplinire în zilele noastre. Alte cărţi religioase asupra cărora m-am aplecat cu deosebit interes sunt Arhieraticoanele.

BDD-A19224 © 2002 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:54 UTC)

Arhieraticonul, liturghierul arhieresc sau slujebnicul arhieresc cuprinde rânduiala şi conţinutul slujbelor bisericeşti la care este obligatorie prezenţa arhiereului (episcop, mitropolit, patriarh). Cele mai importante slujbe de acest fel sunt hirotesiile şi hirotoniile.[1]

În afara acestora, de competenţa ***Arhieraticonului*** s-au impus a fi toate slujbele arhiereşti, începând cu Liturghia în sine şi până la cele mai diverse sfinţiri de antimise şi vase bisericeşti, de biserici, sfinţirea Sfântului şi Marelui Mir etc. Slujbele ierarhilor se desfăşoară nu numai în catedralele eparhiale, ci şi în mănăstiri şi biserici parohiale[2].

Arhieraticoanele vestite ale vremii vin din Biserica Orientală, unde au fost, de altfel, create. Marea ediţie a arhieraticonului bizantin s-a publicat însă în lumea catolică, la Paris, în 1643 (cu reeditare în 1676), chiar la imprimeria regelui Franţei.

Arhieraticonul de la Paris are mai degrabă caracterul unei enciclopedii în materie, decât al unei cărţi de altar. Rolul realizării unei asemenea cărţi, prin selecţionarea şi sintetizarea bogatului material furnizat de ediţia pariziană, şi-l va asuma curând centrul tipografic grecesc de la Veneţia, de data aceasta, numai în limba greacă. Şcoala veneţiană creează modelul grecesc al Arhieraticonului, prin ediţia de la 1679, care va influenţa unele Arhieraticoane româneşti ulterioare. El are în faţă cele trei liturghii consacrate: a lui Ioan Gură de Aur, a lui Vasile cel Mare şi a lui Grigore Dialogul (numită şi ***Liturghia Înaintesfinţitelor***) şi abia apoi desfăşurătorul slujbelor arhiereşti, cu tipiconul, troparele şi rugăciunile ce ţin de ele. Ediţia grecească de la Veneţia este un câştig în aspectul practic, de carte de altar.

Cel mai vechi şi mai impresionant ***Arhieraticon*** din cultura noastră este ***Slujebnicul mitropolitului Ştefan al Ungrovalahiei***, redactat între 1648-1688 şi rămas sub formă de manuscris până astăzi.[3]

Textul este scris în trei limbi: slavonă, greacă şi română, respectiv, ecteniile şi rugăciunile în primele două limbi, iar regulile tipiconale în limba română.

---

[1] Ene Branişte, ***Liturgica generală***, Bucureşti, 1993, p. 661-662.

[2] Vezi Arhieraticon, adică rânduiala slujbelor săvârşite cu arhiereu, Bucureşti, 1993, p. 7.

[3] Se păstrează la Biblioteca Academiei Române din Bucureşti, sub cota Ms. Rom. 1970.

BDD-A19224 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:54 UTC)

Cel mai vechi ***Arhieraticon*** cu text integral românesc pare să fie – după cunoştinţele de până acum – cel copiat de ***Axinte Uricariul la 1705***, pentru uzul Mitropoliei Moldovei.

În Ardeal, nu se cunoaşte vreun ***Arhieraticon*** românesc, anterior celui alcătuit de Inochentie Micu-Klein.

Peste 29 de ani, la 1777, episcopul Grigore Maior, spirit practic şi european, îşi va tipări ***Arhieraticonul,*** având la îndemână propria tipografie. Mai târziu, acest singur Arhieraticon tipărit din întreaga noastră cultură veche va fi întrebuinţat în toate ţinuturile locuite de români.

Manuscrisul ***Arhieraticon*** din 1748 a făcut parte din biblioteca lui Inochentie Micu Klein, fapt atestat de ex-libris-ul autograf de pe verso-ul primei coperte, scris de mâna episcopului, care la acea dată se afla în exil la Roma. Aici, Inochentie Micu avea închegată o bibliotecă, care a fost moştenită de nepotul acestuia, Ioan Klein. După moartea episcopului, la Roma, manuscrisul a fost adus în ţară de nepotul său, Ioan.

Manuscrisul a ajuns în posesia Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga" din Cluj-Napoca, în 1938, prin donaţia fraţilor Liviu şi Iuliu Marţian.

Manuscrisul nu are un titlu generic, ci pe acela de intrare în materie: ***Rânduiala sfintii ispovedanii pe scurt***. Are formatul apropiat de mărimea foliantelor de altar (23 x 17,5 cm) şi conţine 50 de file scrise recto şi verso, plus 20 de file goale şi nenumerotate, la sfârşit. Paginile conţin în general 24 de rânduri, exceptându-se aici acele pagini (feţe de file) care au frontispicii şi unde rândurile variază între 12 şi 21, cu respectarea distanţei dintre ele. Literele iniţiale sunt realizate în roşu, negru şi galben. Scrierea lucrării, în alfabet chirilic, este cea familiară a lui Inochentie, semiuncială, caligrafică, de o singură mână până la capăt. O notă de bogăţie grafică imprimă doar frontispiciul de la f. 3, care are şi o importanţă ştiinţifică aparte. Este un desen pe tot latul paginii, care ar putea reprezenta un chivot, cu suprafaţa dinspre privitor acoperită cu motive artistice. La mijlocul suprafeţei figurează un disc rotund, străjuit la stânga şi la dreapta de două sfeşnice. Mijlocul discului este ocupat de o cruce cu braţe egale, în jurul căreia este scris numele autorului şi posesorului: *IOAN INOCHENTIE MICU KLEIN*.

Modelul Arhieraticonului de tip ardelean îl stabileşte Inochentie Micu-Klein. El merge pe linia Arhieraticonului de la Paris, lăsând la o parte textul Liturghiei şi trecând direct la rânduielile arhieraticonale:

BDD-A19224 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:54 UTC)

hirotesii, hirotonii şi **sfinţiri,** legate de lăcaşul bisericii şi de obiectele de cult. Inochentie împarte aceste slujbe în 4 grupe. Din prima grupă fac parte: **hirotesiile** citeţului, cântăreţului şi ipodiaconului, **hirotoniile** diaconului şi preotului, precum şi „punerea" egumenului mănăstirii. A doua grupă, care este o premieră în literatura noastră arhieraticonală, se referă la sfinţirile şi „rânduielile" legate de obiectele şi materiile de cult din biserică. Începe cu sfinţirea discului şi potirului, apoi sfinţirea antimisului, rezervând în final un spaţiu substanţial preparării şi sfinţirii mirului. A treia grupă o formează slujbele care însoţesc zidirea şi târnosirea lăcaşului bisericesc. Ultima grupă este ocupată de slujbele aferente **hirotesiilor** şi **hirotoniilor** de grade bisericeşti înalte: arhidiaconul, economul mănăstirii, protopopul, episcopul.

Un alt ***Arhieraticon*** – este Arhieraticonul episcopului Grigore Maior, o lucrare unicat, păstrată la Biblioteca Academiei din Bucureşti. Cartea a fost tipărită la Blaj în 1777 şi conţine: rânduiala care se face la **hirotesia** citeţului, cântăreţului, ipodiaconului, arhimandritului, rânduiala care să face la hirotonia diaconului, preotului, episcopului; se continuă cu slujba Sfântului Mir, sfinţirea bisericii, discului, potirului şi icoanelor noi.

Al treilea ***Arhieraticon***, cercetat de mine, este un manuscris, anonim, de la începutul secolului al XIX-lea, care se păstrează la Biblioteca Academiei din Bucureşti şi conţine 27 de file, scrise recto şi verso. Rândurile pe pagină variază între 16-24.

Textul ***Arhieraticonului*** se distinge prin utilizarea a trei categorii de iniţiale ornate, haşurate, în funcţie de dimensiuni: mici, medii, şi mari.

Acest ***Arhieraticon*** conţine **hirotesiile** citeţului, ipodiaconului, duhovnicului, **hirotonia** diaconului, preotului, slujba sfinţirii pâinilor, slujba înmormântării şi cununiei.

Al patrulea ***Arhieraticon*** este un manuscris, realizat la sfârşitul secolului al XIX-lea, a aparţinut episcopului Ion Craioveanu şi se păstrează la Biblioteca Academiei Române din Bucureşti.

Acesta este mai amplu, conţine 120 de file. Rândurile pe pagină variază între 24-25, cu respectarea distanţei între ele. După cum reiese dintr-o însemnare, acest manuscris a fost cumpărat de către episcopul Iosif Bobulescu, Episcop al Râmnicului, la 15 decembrie 1884, de la arhiereul Teodoritu Sina Ion Craioveanu, locotenent al Sfintei Episcopii Râmnicul Noul Severin. În acest manuscris au fost întrebuinţate numeroase iniţiale ornate, încadrate în chenar, având linia literei uneori, de culoare albă, plasată pe un fond decorat cu motive fitoforme sau zooforme,

BDD-A19224 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:54 UTC)

iar uneori, haşurat. Scrierea este caligrafică, realizată de o singură mână până la capăt. Acest Arhieraticon este scris, după modelul Arhieraticoanelor tipărite la Veneţia. El are în faţă cele două **Liturghii:** ***a lui Ioan Gură de Aur*** şi ***a lui Vasile cel Mare,*** după care urmează slujba sfinţirii litiei, molitva colivei, rugăciuni de dezlegare de blestem; hirotesiile citeţului, ipodiaconului, duhovnicului, iconomului; sachelarului, protosinghelului; hirotoniile diaconului, preotului, arhiereului; sfinţirea antimiselor şi se încheie cu rânduiala înmormântării mirenilor.

Comparând cele 4 Arhieraticoane din punct de vedere **fonetic, morfologic, sintactic, stilistic şi lexica**l am constatat următoarele:

Studierea fenomenelor legate de vocalism a reliefat numeroase fapte legate de conservarea fonetismelor arhaice:

1. **[a] neaccentuat s-a păstrat** în cuvântul **maslin**, consemnat în toate cele 4 texte studiate.

2. [**e] aton s-a păstrat** în**: ceteaşte, cetenie, cetirea, ceteţului**, exemple înregistrate doar în Arhieraticoanele din secolul al XVIII-lea.

3**. [e] este nesincopat** în: **deregătoriia, deregătoriile, dereptăţii**, fonetism întâlnit doar în Arhieraticonul lui Inochentie**.**

4. **[o] s-a conservat nesincopat** în: **psalomul**, atestat doar în Arhieraticonul lui Inochentie.

5**. [ă]** provenit din **[a] latin neaccentuat** este păstrat în cuvintele: **blăstămatul**, **păreate**, **părechi**, consemnate în Arhieraticoanele din secolul al XVIII-lea.

6. **[î] s-a conservat** în verbele: **a întra**, **întră**, **întrând**, exemple înregistrate în toate cele 4 texte studiate.

Dintre particularităţile fonetice populare cu caracter dialectal putem aminti:

[ğ] conservat în: **împregiurul**, **împregiurului**, **încungiurat**, **încungiurând**, fonetism atestat în Arhieraticoanele din secolul al XVIII-lea.

- palatalizarea labialei [f] > [h] în exemplele: herb, herbe, **pohtesc**, **pohtim**, particularitate întâlnită doar în Arhieraticoanele din secolul al XVIII-lea.

În domeniul foneticii constatăm şi unele **inovaţii:**

- epenteza lui [i] în cuvintele: **pâine**, **mâini**, fonetism, consemnat în toate cele 4 texte cercetate.

BDD-A19224 © 2002 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:54 UTC)

Inovaţia populară [să], pentru pronumele reflexiv [se]: este întâlnită, în special în Arhieraticonul lui Inochentie. În Arhieraticoanele lui Grigore Maior şi Ion Craioveanu este atestată doar forma nouă **[se]**.

Alternanţe fonetice: **pre - pe; au - sau**, **preste - peste**, **întrarea - intrarea; sângur - singur**; **rădică – ridică; împregiurul – împrejurul; îmblă – umblă**; **psalomul – psalmul.**

În cele 4 ***Arhieraticoane*** cercetate, majoritatea formelor vechi şi populare, specifice limbii secolelor al XVIII-lea şi al XIX-lea se păstrează, însă alături de ele apar unele forme noi, care s-au impus în limba literară modernă.

Dintre faptele de limbă, astăzi învechite, pot fi amintite: formele substantivale de declinarea a III-a: **lature**, **soarte**, **peştere**; plurale vechi la unele substantive: **mâni**, **lacrămi**, **tocmeale**, **greşeale**, precum şi plurale mai vechi, cu flexiune ca în slavonă, care sunt întâlnite, în textul lui Grigore Maior: **patriarşii** de la **patriarh**; **ieromonaşii**, de la **ieromonah**.

Genul substantivelor veac şi **slugă** este oscilant, iar substantivele **genunchi (genunche)**, **umeri (umere)** sunt neutre, nu masculine, ca astăzi .

De asemenea, întâlnim forme de genitiv-dativ analitic construite cu prepoziţiile **a**, **de**, **de la**: „pacea **a** toată lumea", precum şi dativul cu **la**: „să dă **la** arhiereu".

Articolul adjectival cea are la genitiv-dativ forma **ceii**, generală în toate scrierile noastre vechi; articolul posesiv-genitival are forma invariabilă **a**.

Adjectivul prezintă o mare stabilitate, în ceea ce priveşte flexiunea; adjectivul **mare** apare doar la numărul singular, forma de plural **mari** nu este atestată în cele 4 texte, iar adjectivul **nou** are, în primele 3 texte cercetate, forma **noao**, forma analogică **noi** fiind atestată doar în Arhieraticonul Episcopului Craioveanu.

Superlativul la adjective se formează cu: adverbul **prea**, modalitate la care limba literară actuală a renunţat, precum şi cu adverbul **foarte**, întâlnit doar o singură dată în textul lui Inochentie.

Pronumele relativ care prezintă forme articulate: **carea**, **carele**, **carii**; pronumele posesiv are formele: **mieu**, **miei** şi este atestată encliza particulei **şi** la pronumele personal: **luişi**, **eişi** şi la cel nehotărât: **cevaşi.**

O trăsătură caracteristică a secolului al XVIII-lea, reflectată şi de textele cercetate, este prezenţa facultativă a particulei **–a** şi atunci, când

BDD-A19224 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:54 UTC)

adjectivul demonstrativ este antepus substantivului: „într-**acesta** veac"; „întru **acesta** chip".

Numeralul cardinal are, pentru genul feminin, formele**: doao**, **doaosprăzeace,** iar forma actuală **două** este înregistrată o singură dată în Arhieraticonul Episcopului Craioveanu.

De asemenea, sunt frecvente **formele iotacizate ale verbelor:** auz, văz, spui, poci, precum şi **forma nediferenţiată la imperfect, pers. a III-a sg. şi pl.:** (el, ei) era; (el, ei) spunea; întrebuinţarea auxiliarului **au la perfectul compus, pers. a III-a sg. şi pl.,** este încă **aproape generală:** (el, ei) au fost: „au fost **acesta vreadnic".**

Apar, de asemenea**, forme de mai mult ca perfect perifrastic:** „au fost venit, au fost pus **" şi de viitor**, construite cu **va+conjunctiv prezent:** „va să să facă oltariul"; „va să le puie jos".

În ce priveşte **adverbul**, remarcăm folosirea unor adverbe şi locuţiuni adverbiale, formate din elemente de origine slavă, prin compunere cu particule latineşti**: aşijderea**; **de iznov**.

Alături de formele morfologice vechi şi populare, menţinute în toate variantele literare din această perioadă, stau, în aproape toate cazurile semnalate mai sus, şi formele noi, care, adesea, le depăşesc, ca frecvenţă, pe cele arhaice, asigurând limbii scrise din acea vreme o înfăţişare mai apropiată de cea modernă, şi anume: tendinţa de înlocuire a articolului genitival invariabil **a** cu formele variabile: **al**, **a**, **ai**, **ale**; preferinţa pentru formele verbale cu dentala refăcută la pers. I sg. a indicativului prezent: **aud**, **spun.**

În ceea ce priveşte structura sintactică a propoziţiei şi a frazei, remarcăm mai întâi, prezenţa anumitor construcţii cu caracter arhaic, acordul în caz al substantivelor în genitiv şi dativ cu atributele şi apoziţiile; tendinţa de a introduce apoziţia prin adverbul explicativ **adecă**; cumulul de conjuncţii: **căci că**, **căce**, precum şi numeroase elemente relaţionale folosite cu altă valoare sintactică, decât cea pe care o au în limba actuală.

Evidentă apare tendinţa de reluare sau anticipare a complementului direct prin forme atone pronominale: „Ziditu-o-au pre dânsa".

Frazele ample, formate prin subordonare, sunt mai puţin frecvente. Predominarea frazelor construite prin coordonare, în special, frecventa folosire a coordonatelor introduse prin şi, iar(ă), a condiţionalelor cu de, amestecul vorbirii directe cu cea indirectă sunt caracteristici care se explică prin înrâurirea vorbirii populare.

BDD-A19224 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:54 UTC)

Varianta stilistică din cărţile bisericeşti se caracterizează printr-o terminologie specifică, păstrată în linii mari până azi, chiar dacă în secolul trecut, lexicul bisericesc a suferit modificări importante. O figură de stil, des utilizată de cei patru autori ai Arhieraticoanelor, este enumeraţia, constând atât în înşiruirea unor substantive: „*Încă ne rugăm pentru mila, viaţa, pacea, sănătatea, mântuirea, cercetarea, lăsarea păcatelor robului lui Dumnezeu (cutare) şi pentru ca să i să iarte lui toată greşala cea de voie şi fără de voie,* cât şi în înşiruirea unor verbe, care au rolul de a amplifica acţiunea: *Apără, mântuiaşte, miluiaşte şi ne păzeaşte pre noi Dumnezeule cu darul Tău*".

Alături de enumeraţie, repetiţia – este realizată, în principal, prin simetrie şi paralelism. De exemplu: „*Doamne Dumnezeul nostru, care toate înţălepţeaşte le împarţi şi care cu împărţirea Trupului Tău ai lucrat mântuinţa noastră, care pre înţăleptul împărţitoriu ca stăpânul căsii l-ai lăudat, blagosloveaşte şi pre robul Tău acesta* (cutare) *în econom*."

O altă figură de stil, consemnată în Arhieraticoane este inversiunea: Exemple: „*cade-i-să să fie de treizeci de ani; îmbrace-să cu mantiia; slăvi-Te-voiu pre Tine; uns-ai cu untdelemn capul mieu; spăla-mă-vei şi mai vârtos decât neaoa mă voiu alb.i*"

De asemenea, în cele patru Arhieraticoane este frecventă şi invocaţia, constând în apelul direct la Divinitate: *Doamne, Dumnezeul nostru*"; „*Doamne, Dumnezeule Atotţiitoriule*"; *Dumnezeule, Mântuitorul nostru*"; *Dumnezeule, carele eşti mare în puteri*".

Un loc aparte între tropii utilizaţi de autorii Arhieraticoanelor, îl ocupă epitetele. Numărul foarte mare de epitete creează posibilitatea diversificării şi nuanţării expresiei artistice şi, implicit a sensului acesteia prin seriile sinonimice create, de exemplu: *Dumnezeul nostru, nespurcat, neîntinat şi nevinovat*"; „*Preasfânta, Curata, Preabinecuvântata, Slăvita Doamna noastră*"; „*Preasfânta, Curata, Preablagoslovita, Slăvita Stăpâna noastră.*"

Materialul lexical, întrebuinţat de cei 4 autori, aparţine, în marea majoritate, fondului principal de cuvinte al limbii române, din acea perioadă. La acest material, în cea mai mare parte de origine latină, se adaugă o serie, relativ bogată, de cuvinte împrumutate din diverse limbi (în primul rând slavone, apoi greceşti), maghiare şi turceşti.

BDD-A19224 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:54 UTC)

Dintre toţi autorii Arhieraticoanelor, episcopul Inochentie Micu-Klein se remarcă prin bogăţia şi diversitatea lexicului însă limba folosită de Grigore Maior şi Ion Craioveanu, este mai modernă.

Limba lui Inochentie este aceea a unui învăţat ardelean, excelent mânuitor al graiului vremii sale. Este demnă de uimire acurateţea pe care autorul a impus-o acestui limbaj rustic, ridicându-l la înălţimea unui stadiu semnificativ în evoluţia limbii noastre literare.

Maghiarismele lui Inochentie Micu-Klein se pierd în albia unei frumoase limbi româneşti cu savoare populară, păstrându-şi doar calitatea de martori ai genezei Arhieraticonului. Astfel sunt: **chindeu** pentru **ştergar**, **copârşeu** pentru **sicriu**, **dărab** pentru **bucată**, **deschilinit** pentru **despărţit**, **feredeu** pentru **baie**, **lămpaş** pentru **candelă**, **lepedeu** pentru **giulgiu**, **cearceaf**, **tolceariu** pentru **pâlnie**. Remarcăm ardelenismele: **cocon** pentru **copil**; **scoborî** pentru **coborî**, **cufundos** pentru **adânc; oloi** pentru **ulei**; **ştergură** pentru **ştergar.** Întâlnim şi numeroase slavonisme, frecvente şi astăzi în limbajul religios, ca: **blagoslovi**, **molitvă**, **norod, osfeştanie** (sub forma actuală **sfeştanie)** etc. În mod cu totul sporadic apar cuvinte dispărute azi din limbajul bisericesc, ca **dveră**, pentru **uşă; liubov** pentru iubire şi **iproci** pentru **etc.**

Cele patru Arhieraticoane cercetate sunt monumente de seamă ale limbii române şi totodată ale literaturii religioase româneşti.

În încheiere, doresc să amintesc caldele cuvinte ale lui Nicoae Iorga, despre importanţa tipăriturilor în cultura românească: „*Marele merit al acestor cărţi este acela că, trecând hotarele, au adunat sufleteşte prin viaţa culturală pe toţi românii laolaltă. Prin ele s-a întemeiat ceva nepreţuit ce va da formă gândului şi simţirii generaţiilor care vor urma: limba literară*" (N. Iorga, ***Istoria literaturii române***, p. 192).

BIBLIOGRAFIE

❖ Bulgăr, Gheorghe. ***Studii de stilistică şi limba literară***, Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1971.

❖ Cătănescu, C., Maria. ***Limba română - origini şi dezvoltare***, Bucureşti: Editura Humanitas, 1996.

❖ Chindriş, Ioan. ***Biblioteca lui Inochentie Micu-Klein***, în: ***Anuarul Institutului de Istorie Cluj***, XXXIV, 1995, p.347-373 .

BDD-A19224 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:54 UTC)

❖ Coteanu, Ion. ***Româna literară şi problemele ei principale***, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1961.

❖ Coteanu, Ion. ***Structura şi evoluţia limbii române (de la origini până la 1860***), Bucureşti: Editura Academiei R.S.R, 1981.

❖ Coteanu, Ion. ***Gramatică stilistică compoziţie***, Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1990.

❖ Cristescu, Mariana; Georgescu, Magdalena.. ***Dicţionarul limbii române literare vechi***, Bucureşti: Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1987.

❖ Damşa, Teodor. ***Biserica greco-catolică din România în perspectiva istorică***, Timişoara: Editura de Vest, 1994.

❖ Diaconescu, Ion. ***Probleme de sintaxă a limbii române actuale***, Bucureşti: Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1989.

❖ Dragomirescu, Gh. ***Dicţionarul figurilor de stil***, Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1995.

❖ Dragoş, Elena. ***Elemente de sintaxă istorică românească***, Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică R.A, 1995.

❖ Gheţie, Ion ***Introducere în studiul limbii române literare***, Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982.

❖ Gheţie, Ion; Chivu, Gheorghe et alii, ***Contribuţii la istoria limbii române literare secolul al XVIII-lea (1688-1780***), Cluj Napoca: Editura „ATLAS – CLUSIUM" SRL, 2000.

❖ Gheţie, Ion; Chivu, Gheorghe et alii, ***Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780***), Bucureşti: Editura Academiei Române, 1997.

❖ Ionescu, Cristina; Cerkez, Matei. ***Gramatică şi stilistică***, Bucureşti: Editura All Educaţional S.A, 1997.

❖ Ivănescu, Gheorghe. ***Studii de istoria limbii române literare***, Iaşi: Editura Junimea, 1989.

❖ Lungu, Ion**. *Şcoala ardeleană***, Bucureşti: Editura Minerva, 1978.

❖ Macrea, Dimitrie**. *Probleme ale structurii şi evoluţiei limbii române***, Bucureşti: Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1982.

❖ Micu-Klein, Inochentie. ***Arhieraticon***, Ediţie după originalul manuscris, Chindriş, Ioan, Nuţiu Florica-Elisabeta; Bucureşti: Editura România Press, 2002.

❖ Micu-Klein, Samuil. ***Biblia de la Blaj*** (1795), Roma: Editura Vaticana, 2000.

BDD-A19224 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:54 UTC)

❖ Munteanu, Ştefan; Ţâra, D. Vasile. ***Istoria limbii române literare***. Ediţie revizuită şi adăugită, Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1983.

❖ Nuţiu, Florica Elisabeta. ***Probleme de transliterare a textelor din secolul al XVIII-lea, Lucrările sesiunii de comunicări ştiinţifice a Univ. P. Maior, „Limba şi literatura română***", vol. X, 27-28 octombrie, Târgu-Mureş, 2000, p. 113-128.

❖ Pall, Francisc ***Inochentie Micu-Klein, Exilul la Roma, 1745-1768***, vol. I-III, Cluj-Napoca, Fundaţia culturală română, 1975.

❖ Pamfil, Viorica et alii**.** ***Istoria limbii române***, Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1978.

❖ Rosetti, Al.; Cazacu, B.; Onu, Liviu**.** ***Istoria limbii române literare***, vol. I, Bucureşti: Editura Minerva, 1971.

BDD-A19224 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:54 UTC)

Contribution to the History of Romanian Religious Books

Abstract

At the end of the 17th century and the beginning of the 18th century on romanian territories, we are able to observe an intensification of translation and printing activities concerning the religious books. In 1747 a new Romanian printing house is founded – at Blaj – and o lot of important religious books are printed there: ***Arhieraticon*** (printed by Grigore Maior in 1777), ***Biblia*** (translated by Samuil Micu in 1795) which is considered as „*the Bible of all Romanians, personal religion being unimportant*"; it will be reprint for three times during the 19th century – 1819 at Sankt Petersburg, between 1854-1856 at Buzău and finally at Sibiu, between 1856-1858. This book is also known as ***Biblia lui Samuil Micu*** and represents a significant monument of written Romanian culture during centuries.

Some other important books are the so-called ***Arhieraticon***. The oldest one is ***Slujebnicul mitropolitului Ştefan al Ungrovlahiei***, written in three different languages (Romanian, Greek and Slavonic) and it remained as a manuscript. The oldest ***Arhieraticon,*** written only in Romanian, is the one copied by Axinte Uricariul in 1705.

Another ***Arhieraticon*** is realized in Transylvania by Inochentie Micu-Klein. It has established the main features of Transylvanian Arhieraticon, that divides the religious service in four groups.

Another book is printed by Grigore Maior, the bishop, in 1777; an ***Arhieraticon*** is kept at the Academy's Library, as a manuscript and the most extensive one – 120 pages – bellongs to the bishop Ion Craioveanu.

All these books represent real monuments of Romanian culture and language; they had a prominent part in Romanian language formation.

BDD-A19224 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:54 UTC)